

условием является формирование и использование целостного динамического механизма управления на основе бизнес-процессов. Достижение высокой эффективности и жизнеспособности механизма управления невозможно без формирования единого информационного пространства и высокого уровня качества и доступности информации.

Построение объектно- и проблемноориентированных комплексов, принятие решений на основе сбалансированной системы оценок, реализация системного подхода позволяет решить выше приведенные проблемы и значительно повысить качество управленческих решений.

Дальнейшие исследования предполагают выделение специфических особенностей формирования сбалансированной системы оценок и межфункциональных взаимосвязей для предприятий различных отраслей промышленности.

Джерела та література

1. Яворський М.С. Менеджмент: основні напрямки та результати діяльності державного підприємства в умовах змін (на прикладі Львівського центру науково-технічної і економічної інформації). – Львів: ЛьВЦНТЕІ, 2006. – 27 с.
2. Лебедева І.Б., Касьянова Л.П., Новак О.В. Інноваційний менеджмент. Алчевськ: ДГМІ, 2008. – 212 с.
3. Ярошенко І.В. Аналіз горизонтальних зв'язей сбалансированной системи оценок // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Аграрний форум – 2006». – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2006. С.261–262.
4. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. – Х.: ВД «ГЖЕК», 2004. – 488 с.

Озаріна О.В.

УДК 336.276

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СИСТЕМ СУСПІЛЬНОГО ТИПУ

Постановка проблеми. Перехід України (і інших трансформаційних держав) у фазу відкритого суспільства (внутрішньо й зовнішньо), яке має риси відкритої системи (нестабільність, неврівноваженість, незворотність), з наявністю багатоваріантних траєкторій розвитку, що робить її мобільнішою й маневренішою за ситуацій нових випробувань, вимагає перебудови системи державного управління та проектування нового змісту економічної безпеки країни на основі досягнень теорії складних систем та синергетики.

Аналіз публікацій. Тлумачення представниками різноманітних теоретичних концепцій підходів до основи, методології й принципів розвитку систем суспільного типу, та організації їх управління з ціллю забезпечення безпеки існування та розвитку є предметом серйозних розбіжностей. Різноманітні аспекти використання синергетичного підходу до вирішення проблем безпеки, в т.ч. забезпечення національної безпеки України, досліджували вітчизняні науковці. М.А. Ожеван використовує синергетичну аналітику для нелінійних соціально-політичних систем, досліджує синергетику міжнародної безпеки та глобалізації. Ліпкан В.А. розглядає методологічні можливості синергетики у побудові нової парадигми міжнародної безпеки [4]. Черленяк І.І. застосовує синергетичний підхід для пояснення механізмів самоорганізації систем суспільного типу, оптимізації державного та соціального управління, в т.ч. в сфері національної безпеки, досліджує вплив порядку, хаосу та антипорядку на еволюцію економічного розвитку країни, на траєкторію переходу України до відкритого мобільного суспільства [5]. І.С. Корнілов та К.В. Сотніков досліджують необхідність визначення нових методологічних засад забезпечення національної безпеки України на основі загальних положень соціоенергетики, її прогностичних можливостей при добіганні «точки біфуркації», коли система стоїть перед вибором шляхів еволюції у новому напрямку [4]. Васильєв О. вносить фактор об'єктивності в економічний аналіз на відміну від невиправдовано математизованого підходу, застосовуючи в комплексі методи синергетичного (якісний характер) та математичного (кількісний характер) аналізу до оцінки економічної ситуації (дослідив взаємозв'язок динаміки інтенсивності виробництва, темпів розвитку економіки, доходів бюджету від доходів на забезпечення безпеки), створення моделі самоорганізації та вибору активної/захисної стратегії розвитку системи національної безпеки (за сценаріями розвитку) для підтримання безпеки країни при зміні умов [2].

Метою статті є дослідження еволюції теоретичних поглядів до розвитку та безпеки систем суспільного типу та оцінка переваг сучасної синергетичної методології управлінських технологій.

Результати дослідження. Еволюційний розвиток суспільної системи забезпечується відповідністю системи раціональності прийняття управлінського рішення запитам часу та еволюційним завданням. При чому під системою раціональності слід розуміти певне сполучення раціонального та ірраціонального рівня ухвалення управлінського рішення, основою якого є інтуїція та емоції. Тип та режим управління має пристосовуватися до еволюції суспільної системи та структури суспільства. Тип наукової раціональності є основою управлінських технологій в політичній, економічній, соціальній та інших сферах.

Розрізняють три типи раціональності: класична, ядром якої є формалізми математики; модерністська, що базується на принципах системності (аналогія, цілісність, ієрархічність, ідеалізація, абстрагування) та постмодерністська, основою якої стали теорії динамічних систем, керованого хаосу й синергетики [5]. Кожній системі математичних та фізичних знань відповідає своя система економічних та управлінських кон-

цепцій.

Дослідження еволюції різноманітних підходів до методології і принципів забезпечення розвитку систем суспільного типу, та оптимізації їх управління з ціллю забезпечення соціально-економічних перетворень, безпеки існування держав дозволило виділити три періода (табл.1):

– абсолютизаційний (діалектико-формаційний) (XVIII ст.–початок XX ст.), коли за класичною раціональністю економічний аналіз здійснювався на основі математичних методів, економічне зростання пояснювалося раціональним використанням чинників виробництва і цей процес розглядався як основа цивілізаційного розвитку, роль впорядкувального центру виконував національний ринок капіталістичної держави;

– детерміністський (еволюційний) (40–80 рр. XX ст.), коли в рамках модерністської раціональності панувала парадигма економічної системології, головна увага приділялась факторам росту та кількісним оцінкам, а також досягненню рівноважних станів суспільної системи, що є формою стабільного існування економічної підсистеми на певному рівні продуктивності. Досягнення економічної безпеки країни спрямовано на ліквідацію конкретних загроз.

– кібернетичний (ймовірнісний) (з 90-тих рр. XX ст.), коли на основі принципів постмодерністської раціональності отримало розвиток нелінійне мислення, удосконалено концепцію динамічних систем щодо складності, на основі якої розроблено синергетичний підхід, методологію та механізми управління розвитком потенціалу складних систем, в т.ч. соціально-економічних. Успішною мірою перетворень виступає отримання синергетичного ефекту як результату спільних дій, які призводять до зміни якості системи, що реалізуються в умовах «біфуркаційного» стану (перехідний період). Застосування синергетичного підходу дозволяє уникати небажаних «біфуркацій» та криз через перехід системи до нової якості шляхом самоорганізації. Забезпечення безпеки країни досягається зменшенням невизначеності внутрішньої та зовнішньої середовища через здійснення адекватних управлінських дій та уникненням потенційних загроз через створення адаптивних систем (Пригожин І., Хакен Г., Буравльов Є., Васильєв О., Гальчинський А., Гражевська Н., Корнілов І., Черленяк І.).

Таблиця 1. Еволюція теоретичних підходів до розвитку систем, в т.ч. суспільного типу, та оптимізації їх управління з ціллю забезпечення безпеки існування та розвитку

Роки	Вид періоду	Типи наукової раціональності/Методологія	Методи/Тип мислення	Концепції	Сутність та постулати	Тип суспільної системи	Основа /тип економічного зростання
XVIII – початок XX ст.	Абсолютизаційний (історичний)	Класична раціональність/Логіка, раціональність	Логіка, математичний, поелементний аналіз /Лінійний	Фізіократи, меркантилізм. Ринкова теорія (А.Сміт), кількісна теорія грошей, концепція загального впорядкування	В основі економічного зростання країни раціональне використання чинників виробництва	Закрита, проста, статична	Природні ресурси/Еволюційний
40–80 рр. XX ст.	Детерміністський (еволюційний)	Модерністська раціональність/Детерміністська логіка, раціональність	Системний, еволюційний, сценарно-ситуативний підхід, функціональний аналіз, /Лінійний	Теорія відносності, рівноважна статична механіка, теорія множин, теорія динамічних систем. Неокласичні теорії, теорія циклів, теорія життєвого циклу продукту, теорія розвитку суспільних систем, теорія економічного порядку	Розвиток є процесом переходу від одного порядку до іншого. Ціллю управління є досягнення та збереження рівноважних станів.	Квазівідкрита, цілісна, стійка, рівноважна	Технології, /Безальтернативний, стійкий, рівноважний
90-ті рр. XX ст. до сучасного часу	Кібернетичний (ймовірнісний)	Постмодерністська раціональність/Ймовірнісна логіка, інтуїція	Синергетичний підхід, нелінійний підхід, кібернетичний аналіз, стратегічне планування /Нелінійний	Теорія нерівноважних станів, математичні теорії (алгоритмів, інформації, теорії катастроф, ризиків, хаосу, теорія синергетики, теорія самоорганізації динамічних систем. Теорія економічної синергетики, економічна транзитологія	Вивчає причини неврівноваженості впорядкованості та формування нових стабільних структур. В основі економічної цілісності держави – синергетичний синтез інтересів держави, соціуму і ресурсних можливостей країни	Відкрита, складна, невпорядкована, динамічна, нерівноважна	Інновації, знання, потенціал саморозвитку/Нелінійний, багатотоварний, суперечливий

Абсолютизаційний (діалектико-формаційний) період. Теорії класичної раціональності базуються на формалізмі математики й класичної механіки та використовують логістичний метод, математичний і поелементний аналіз. В цей період започатковується концепція загального впорядкування, яка дозволяє виміряти, передбачати та впорядковувати відносно певного центру. В політико-економічному сенсі роль впорядкувального центра надається національному ринку капіталістичної держави. Класична раціональність

представлена в наступних теоріях: фізіократії, меркантилізму, ринковій теорії А.Сміта, кількісній теорії грошей та ін., які стверджують, що в основі економічного зростання країни раціональне використання чинників виробництва, а саме природних ресурсів, як основи інтенсифікації розвитку та розвитку цивілізаційного процесу.

Детерміністський (еволюційний) період. Теорії модерністської раціональності, до яких відносяться теорія відносності А. Ейнштейна, рівноважна статична механіка Л. Больцмана, теорія множин, теорія систем і системного аналізу, теорія динамічних систем, неокласичні теорії, теорія циклів Й. Шумпетера, М. Кондратьєва, теорія життєвого циклу продукту Р. Вернона, теорія розвитку суспільних систем, теорія економічного порядку В. Ойкена, базуються на системному підході, функціональному аналізі, сценарно-ситуативному підході. Парадигмою еволюційних теорій стала економічна системологія, яка базується на системному підході використовує принципи системного відображення дійсності.

В основу теорії розвитку суспільних систем покладено принципи теорії динамічних систем, згідно яких розвиток є процесом переходу від одного порядку до іншого, при цьому хаотичні стани не враховуються. Ціллю управління є збереження рівноважних станів суспільних систем, але цей підхід не дозволяє досягнути довготривалого успіху у сфері економіки через зростання динаміки соціально-економічних процесів у суспільстві.

Кібернетичний (імовірнісний) період. Постмодернізм включає наступні теорії: теорія нерівноважних станів Пригожина І., математичні теорії (алгоритмів, інформації), теорії катастроф, ризиків, хаосу й потенційних конфліктів, теорія синергетики Хакена Г., теорія самоорганізації динамічних систем, термодинаміка нерівноважних процесів, теорія складних систем і нелінійної динаміки, що описують динаміку взаємодії автономних центрів у рамках цілісності відносин [5]. Постмодерністська раціональність, яку передовими західними державами покладено в основу розвитку, базується на синергетичній теорії розвитку, яка розглядає за єдиним рівнем важливості як стійкі самовідтворювальні, так і хаотичні стани системи. При цьому під хаосом розуміється творча сила, що здатна забезпечити креативне руйнування та нейтралізувати нераціональні форми розвитку системи. Важливими рисами поведінки багатокомпонентних систем є властивість самоорганізації, функціональна стійкість у нерівноважних станах [1].

Синергетика є наукою, яка «займається аналізом процесів самоорганізації відкритих, нерівноважних систем, що складаються з великої кількості підсистем, компонентів, частин, які складним чином взаємодіють між собою» [3]. Основоположником цієї науки є бельгійський учений, Нобелівський лауреат Пригожин І. (теорія дисипативних структур), а засновником – німецький учений Хакен І. (теорія синергетики). Синергетика вивчає причини виникнення невірноваженої впорядкованості та формування нових стабільних структур з урахуванням закономірних нелінійних зворотних зв'язків (періодичне чергування еволюції й інвалюції, інтеграції й роз'єднання, розгортання й згортання).

Сучасні зарубіжні (Болдирев І., Пригожин І., Решетіло В.) та вітчизняні (Буравльов Є., Васильєв О., Гальчинський А., Гражевська Н.) дослідники акцентують увагу на необхідності переосмислення сутності, складових і механізмів та різноманітності видів системної трансформації, усвідомлення господарського розвитку як нелінійного, суперечливого та багатоваріантного процесу з переглядом концептуальних методологічних основ традиційного знання стадіально-лінійних моделей суспільного розвитку.

Наголошуючи на адекватності ідей самоорганізації для пізнання еволюційних процесів в суспільстві дослідники пов'язують перегляд методологічних основ економічного знання з формуванням економічної синергетики, що базується на теорії складних систем та основана на міждисциплінарному мисленні. Об'єктом вивчення економічної синергетики є «економіка як складна, здатна до самоорганізації, людиноцентрична система в контексті еволюції інтеграційних і універсальних систем», предметом при цьому виступають «законо, закономірності, механізми і форми економічної самоорганізації і взаємодії» [3].

Суспільство за теорією економічної синергетики розглядають як певну динамічну систему, що самоорганізується за визначеними законами, використовуючи для поступального розвитку, побудови структур, утримання і стабілізації влади певні внутрішні і зовнішні ресурси, енергію та інформацію. Відповідно до синергетичної парадигми нарощування дисбалансів приводить економічну систему до нерівноваги, посилення якої сприяє переходу в стан «біфуркації», в якому колишні закономірності, механізми й інструменти регулювання та організації перестають діяти. Перегрупування на основі самоорганізації формує нову систему іншої якості, а процес трансформації виступає середовищем її реалізації.

Таким чином, традиційна системна методологія наукового пізнання та економічного аналізу вже не спрацьовує, тому синергетична методологія на базі складних систем містить у собі потенційні можливості розв'язання проблем розвитку національної економіки.

Висновки. Всі перелічені акценти трансформацій, пов'язані із станом перехідних суспільств, що найбільш дієздатні згідно теорії економічної синергетики (навідміну від економіки адміністративного соціалізму, що не мала енергетичного потенціалу саморозвитку), є важливими для забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних глобалізаційних процесів і спонукають діяти за наступними принципами з урахуванням синергетичного підходу:

1. Вибір альтернативного шляху розвитку та забезпечення національної економічної безпеки країни з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів. Різна альтернативність шляхів (через відмінність елементів системи) унеможливує уніфікацію підходів до сучасних трансформацій, і потребує вибір перспектив роз-

витку та забезпечення безпеки України з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів і умов розвитку національної економічної системи.

2. Створення певної системи критеріїв і порогових значень для забезпечення безпеки країни. Одиниці виміру трансформації економіки України не можуть бути одномірними та адекватними як у кількісному, так у якісному і часовому вимірі соціально–економічних процесів, одиницям виміру сучасної постіндустріальної інформаційної економіки, що потребує створення певної системи критеріїв і порогових значень для аналізу трансформаційних процесів й системи забезпечення безпеки України.

3. Використання потенціалу саморозвитку. Перехідна система є більш дієздатною, ніж антиринкова економіка адміністративного типу, яка характеризується недостатністю енергетичного потенціалу самовідтворення та саморозвитку. Стан перехідного періоду України (точка «біфуркації») – самостійний стан, наповнений складними, суперечливими подіями, проблемами щодо забезпечення розвитку країни та її безпеки, що є платою за можливість утвердження нового порядку.

4. Застосування засобів передбачення кризових явищ. Завдяки застосуванню діагностичних та прогностичних можливостей синергетики виробляються засоби вирахування, передбачення кризових явищ як загроз національній безпеці України. Теорії, методики та засоби, розроблені для стабільних промислово–розвиткутих країн недостатньо враховують особливості державного управління сферою національної безпеки країни.

5. Впровадження методів стратегічного планування у сфері державного управління національної безпеки України. Використання методології стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національній безпеці України обумовлено багатоваріантністю змін та динамізмом трансформацій, неможливістю однозначно спрогнозувати розвиток подій та управлінських стратегій, які повинні бути адекватними новим внутрішнім умовам, загрозам і змінам у геополітичній ситуації та вчасно реалізованими завдяки певним управлінським технологіям.

6. Безупинна адаптація системи національної безпеки України. Для зменшення непередбачуваності до змін внутрішніх та зовнішніх умов пропонується використання ідеї «адаптивних систем».

7. Баланс інтересів. Нерозробленість методологічних основ забезпечення національної безпеки України та нескоординованість дій у реформуванні сектору економічної безпеки може призвести до зниження ефективності державної політики у цій сфері, до конфлікту інтересів. Система національної безпеки України має реалізовуватися у синергетичному циклі для збагачення можливостей економіки, людини, техніки, екосистеми та системи управління.

8. Врахування впливу середовища та зворотньої реакції. Для врахування непередбачуваного впливу зовнішньої і внутрішньої середовища й виявлення результатів організації системи безпеки України та якісних змін в системі еволюції доцільно відстежувати зміни, спричинені чинниками впливу для визначення позитивної чи негативної зворотньої реакції.

Джерела та література

1. Буравльов Е.П. Низькоентропійний розвиток: сутність, ознаки, принципи // Стратегічна панорама.– 2006. – №1.– <http://www/niisp.gov.ua/vydanna/>
2. panorama.
3. Васильев О. Синергетичні підходи в економіці і теорії // Економіка України. – 2007. – №5. – С.75–78.
4. Гражевська Н. Системна трансформація економіки в сучасному парадигмальному контексті // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006. – №86–87. – С.7–10.
5. Корнілов І., Сотнікова К. кризові явища та проблеми національної безпеки в контексті загальних положень соціосинергетики // Стратегічна панорама. – 2007. – №1.–<http://www/niisp.gov.ua/vydanna/panorama>.
6. Черленяк І. Синергетика і проблеми оптимізації державного та соціального управління // Стратегічна панорама. – 2004. – №1. – <http://www/niisp.gov.ua/vydanna/panorama>.
7. niisp.gov.ua/vydanna/panorama.

Черномордов Л.И.

СОСТАВЛЯЮЩИЕ ИННОВАЦИОННОГО АУДИТА

Введение. Инновационное развитие является стратегической целью государства, региона и каждого конкретного предприятия. Определить эффективность инноваций, их реальную новизну, финансовую поддержку и экономические результаты призван институт аудиторов. Введенный в научный и практический оборот термин «инновационный аудит» получил широкое распространение в России лишь в последнее десятилетие и в настоящее время недостаточно изучен. Необходимость определения эффективности и систематизации показателей инновационного аудита обусловили **актуальность** данного исследования.

Изучению вопроса проверки качества нововведений, их экономических аспектов, посвящены многочисленные труды отечественных и зарубежных авторов, различные методики анализа инноваций нашли отражение в научных трудах, мнениях и рекомендациях Николаева А.С., Мартынова Л. М., Кайгородова А. П. и др. Николаев А.С. сформулировал определение инновационного развития, особое внимание уделив инновационной культуре [1]; Кайгородов А.П. рассматривал методические вопросы преподавания аудита при